

Чотбаев А.А., Тулкуева В.Т.

**УКУК КОРГОО ОРГАНДАРЫНЫН МАМЛЕКЕТТҮҮЛҮКТҮ БЕКЕМДӨӨДӨГҮ
ОРДУ ЖАНА РОЛУ**

Чотбаев А.А., Тулкуева В.Т.

**МЕСТО И РОЛЬ ПРАВООХРАНИТЕЛЬНЫХ ОРГАНОВ В УКРЕПЛЕНИИ
ГОСУДАРСТВЕННОСТИ**

A.A. Chotbaev, B.T. Tulkueva

**THE PLACE AND ROLE OF LAW ENFORCEMENT AGENCIES
IN UKREPLENII STATEHOOD**

УДК:347.39.17

Берилген макалада Кыргыз Республикасынын укук коргоо органдарынын ишмердүүлөгү жана анын проблемалары каралып, аны чечүү жолдору анализденген.

В данной статье рассмотрена деятельность правоохранительных органов его проблемы и пути решений.

This article deals with works of law-enforcement organs and its problems of solving.

Кыргыз Республикасынын мамлекеттүүлүгүн бекемдөөдө укук коргоо органдарынын ролу чоң мааниге ээ деп айтсак болот.

Укук коргоо органдарынын ишмердүүлүгү – бул атуулдардын жана юридикалык жактардын, коомдун, мамлекеттин укуктарын жана мыйзамдык кызыкчылыктарын коргоо, ошондой эле мыйзамдуулукту жана укук тартибин сактоо, мыйзамдарда корсотулгон аракеттерди жүзөгө ашыруу боюнча иш аракеттерди ишке ашыруу, ошондой эле кылмыштын алдын алуу боюнча үгүт насаат иштерин жүргүзүү болуп саналат.

Кыргыз мамлекетинин коопсуздугун сактоо, атап айтсак, сот адилетүүлүгүн ишке ашыруу, кылмыш жаза аткаруу ишмердиги, прокурордук козомол, кылмыштын бетин ачуу, алдын ала тергөө, ыкчам иликтөө ишмердиги, экономикалык кылмыштар менен күрөшүү, юридикалык жардам көрсөтүү, Кыргыз Республикасынын чек арасын бүтүндүгүн сактоо болуп саналат.

Ошондой эле коопсуздукту сактоо, коомдук тартипти сактоо, каршы чалгындоо ишмердиги, тышкы чалгындоо ишмердиги болуп саналат. Жогоркуда айтылгандын баардыгы мамлекеттүүлүктү сактоого анын өнүгүүсүнө чоң жардам берип, мамлекеттеги тынчтыкты, өнүгүүнү камсыз кылат.

Өзүңүздөргө белгилүү болгондой уулу октябрь революциясынан кийин деле элдик милиция уюштурулуп, (НКВД) мамлекеттин уюштурулушуна, революциянын душмандары менен күрөшүүгө чоң жардам берген. Акырындык менен коом өзгөргөн сайын укук органдарынын саны өсүп, ар кандай тармактарды көзөмөлгө алган органдар келип чыкты. Ошондой эле алар толук кандуу иштеши үчүн Кыргыз Республикасынын Жогорку кеңеши тарабынан мыйзамдар иштелип чыгып жатат.

1. Укук коргоо ишмердиги ар түрдүү жолдор жана ыкмалар аркылуу эмес, юридикалык таасир этүү жолу аркылуу гана ишке ашырылат. Юридикалык таасир этүү жолдоруна мыйзам тарабынан жөнгө салынган мамлекеттик мажбурлоо жана жазаналар кириши мүмкүн.

2. Укук коргоо ишмердиги мыйзамда көрсөтүлгөн тартипте, аныкталган процедураларды сактоо менен ишке ашырылат.

3. Аны ишке ашырууда колдонулуучу юридикалык таасир этүү чаралары ага негиз болгон мыйзамдын же башка укуктук актынын жоболоруна кынтыксыз шайкеш келүүсүнүн зарыл болушу.

4. Укук коргоо ишмердигин ишке ашыруу баарынан мурда даярдалган адистерден турган атайын ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдарга жүктөлөт.

Укук коргоо ишмердигинин негизги багыттары:

1. сот адилеттүүлүгүн ишке ашыруу;

2. кылмыш-жаза аткаруу ишмердиги;

3. прокурордук көзөмөлгө алуу жана прокуратура ишмердигинин жана башка багыттары;

4. кылмыштардын бетин ачуу жана иликтөө боюнча ишмердик:

- алдын ала тергөө;

- ыкчам иликтөө ишмердиги.

5. нотариалдык аракеттер;

6. юридикалык жардам жана коргоо.

Мындан башка кээ бир адабияттарда укук коргоо ишмердигинин башка багыттары да каралган. Алар:

- коопсуздукту камсыз кылуу;

- коомдук тартипти сактоо;

- административдик укук бузуулар боюнча өндүрүш;

- каршы чалгындоо ишмердиги;

- тышкы чалгындоо иши.

Укук коргоо ишмердигинин тапшырмалары:

- укук бузууларды эскертүү, алдын алуу жана бетин ачуу, о.э. кылмыштарды даярдап жаткан, жасап жаткан жана жасаган адамдарды табуу жана аныктоо;

- тергөөгө чейинки амалдардан, тергөөдөн жана соттон жашырылган, кылмыш жазадан качкан, о.э. дайынсыз жоголгон адамдарды издөө;

- Кыргызстандын мамлекеттик, аскердик, экономикалык жана экологиялык коопсуздугуна коркунуч келтирген окуялар жана аракеттер жөнүндө маалыматтарды топтоо;

- укук колдонуу процессине көзөмөл кылуу;

- мыйзамдарды туура колдонуу жана анын үстөмдүгүн камсыз кылуу;

- жарандарга жана уюмдарга юридикалык жардам көрсөтүү;

- жарандык, кылмыш-жаза, административдик жана конституциялык иштерди жана укук коргоо

органдарына таандык болгон маселелерди туура жана тез кароо жана чечүү;

- жазаларды аткаруунун жана өтөөнүн тартибин жана шарттарын жөнгө салуу, соттолгондордун оңолушунун каражаттарын аныктоо, соттолгондорго социалдык көнүүсүнө жардам берүү.

2. «Кыргыз Республикасынын укук коргоо органдары» сабагынын предметин укук коргоо органдарынын укуктук статусу, алардын түзүмү жана ишмердигинин негизги багыттары жана функциялары түзөт. «Кыргыз Республикасынын укук коргоо органдары» сабагы төмөнкү жоболордон (укуктук институттардан) турат:

«Кыргыз Республикасынын укук коргоо органдары» сабагынын түшүнүгү, предмети жана системасы;

- сот бийлигинин органдары;
- адилет органдары;
- прокуратура;
- коопсуздукту камсыз кылуу органдары;
- ички иштер органдары;
- баңги заттарды көзөмөлдөөчү орган;
- каржы полициясынын органдары;
- акыйкатчы;
- адвокаттык ишмердик;
- нотариат.

«КРнын укук коргоо органдары» сабагы «Мамлекеттин жана укуктун теориясы» курсунун жалпы теориялык жоболоруна таянат, «КРнын конституциялык укугу» курсунан үйрөнүлгөн сот бийлигинин конституциялык негиздери жөнүндө билимдерди конкреттештирет жана тереңдетет, «Административдик укук» курсу боюнча билимдерди тереңдеттирет. Укук коргоо органдарынын ишмердигин уюштуруу «Кылмыш-жазык процессуалдык укугунун» предмети болгон алардын ишмердиги менен тыгыз байланышта каралат.

Конституциялык укук Конституциянын жоболорунун негизинде укук коргоо органдарынын мамлекеттик органдардын системасындагы ролун жана ордун сүрөттөйт. Административдик укук төмөндөгүдөй аткаруу органдарынын ИИМ, Адилет министрлиги ж.б. органдардын уюштурулушунун жана иштешинин мыйзам ченемдиктерин үйрөтөт. Каржы-жазык процесстик укугу бардык укук коргоо органдарынын ишмердиктеринин мазмунун талдайт жана бул органдардын кылмышты иликтөөдө кандай аракет кылуулары зарыл экендиги жөнүндө түшүнүк берет. Жарандык процесс негизинен сот ишмердигин үйрөтөт. Прокурордук көзөмөл курсу «КРнын укук коргоо органдары» сабагынын прокуратура жана прокурорду көзөмөл темасы боюнча кеңири толуктайт. Соттордук, прокуратуранын, адвокатуранын, ишмердиктеринин маселелерин үйрөнүү жалпы теоретикалык жана тарыхый жагдайларды талап кылат. «КРнын укук коргоо органдары» башка юридикалык сабактар менен карым-катнашта болот, өзү үчүн алардан керек болгон маалыматтарды алат жана өз-учурунда аларды өзүнүн маалыматтары менен толуктайт.

3. Укук коргоо органдары деп өзүнүн максаты ар түрдүү жактардын укуктарын жана мыйзамдуу кызыкчылыктарын кемсинткен, тебелеген аракеттерден коргоого болгон кесиптик ишмердик белгиси менен

айырмаланган мамлекеттик органдардын группасы. Бул органдар укуктарды ар-түрдүү кылмыштардан, аракеттерден корголушун камсыз кылышат.

Укук коргоо органдарынын критериялары же белгилери болуп төмөнкүлөр эсептелет:

1. алардын статусунун жана ишмердигинин укуктук жөнгө салынышы;
2. алардын алдында турган маселе – физикалык, юридикалык жактардын, мамлекеттин укуктарын жана мыйзамдуу кызыкчылыктарын коргоо (сактоо, камсыз кылуу), мыйзамдуулукту жана укук тартибин камсыз кылуу;
3. алардын тескөөсүндө жогорууда көрсөтүлгөн маселелерди чечүүгө мүмкүндүк берүүчү мыйзам тарабынан каралган каражаттардын болушу.

КРнын укук коргоо органдарына төмөнкү органдар кирет:

Суды общей юрисдикции (КРнын Жогорку Соту, областтык, шаардык, райондук соттор жана аскердик соттор);

- адилет органдары;
- прокуратура;
- коопсуздукту камсыз кылуу органдары;
- ички иштер органдары;
- баңги заттарды көзөмөлдөөчү орган;
- каржы полициясынын органдары;
- акыйкатчы;
- адвокаттык ишмердик;
- нотариат.

Укук коргоо органдары мыйзамдары колдонуу жана аткаруу мене кандайдыр бир укукка каршы иш-аракеттердин жана бүтүндөй кылмыштардын практика жүзүндө коомго коркунучтуулугунун реалдуу чегин аныктайт. Ошол үчүн алар укук коргоо ишмердигинин жана бүтүндөй мамлекеттин укук системасынын эффективдүүлүгүн аныктоодо, инсандын эркиндиктерин жана укуктарынын кепилдиктерин камсыз кылууда, мамлекеттеги баардык демократиялык институттардын иштөөсүндө чечүүчү ролго ээ.

Укук коргоо органдарынын укуктук статусун жана ишмердигин көптөгөн ченемдик-укуктук актылар жөнгө салат жана алар ар-түрдүү юридикалык күчкө ээ. Бул актыларды алардын предмети (мазмуну) жана тариздери (башаттары) боюнча классификация жасаса болот.

Укуктук жөнгө салуунун предмети боюнча:

- 1) универсалдык (комплексдик) – КРнын Конституциясы;
- 2) мыйзамдар;
- 3) мыйзам алдындагы актылар.

Адабияттар:

1. Осмоналиев К.М., Правоохранительные органы Кыргызской Республики: Учебное пособие. – Б.: Раритет Инфо, 2005.
2. Правоохранительные органы (конспект лекций). – М.: "Приор-издат", 2003.
3. Григонис Э.П. Правоохранительные органы. – СПб: Питер, 2001.
4. Гуценко К.Ф., Ковалев М.А. Правоохранительные органы. – М.: Издательство ЗЕРЦАЛО, 1999.